

**ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИДА УШЛАБ ТУРИШНИНГ
ТУШУНЧАСИ ВА ҲУҚУҚИЙ ТАБИАТИ****Аббосбек Билолов**

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси
Тергов фаолияти кафедраси ўқитувчиси

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7182201>

Аннотация: Мақолада процессуал мажбурлов чораларидан бири ушлаб туришнинг тушунчаси, мазмун-моҳияти ҳамда ҳуқуқий табиати, шунингдек ушбу мавзуга оид олим ва тадқиқотчиларнинг фикрлари ўрганилган ва илмий таҳлил қилинган. Ушлаб туришнинг ўзига хос жиҳатлари, шунингдек унинг шахс ҳуқуқ ва эркинликларини чеклаш билан боғлиқлиги, одил судлов вазифаларини таъминлашдаги ўрни ва аҳамияти атрофлича ёритиб ўтилган. Ушлаб туришнинг зарурати, асослари, кечиктириб бўлмас ҳолатларда қўлланилиши тадқиқ қилинган.

Калит сўзлар: ушлаб туриш, процессуал мажбурлов, жиноят, далил, чеклаш, ҳуқуқ.

**ПОНЯТИЕ И ПРАВОВАЯ ПРИРОДА ЗАДЕРЖАНИЕ
В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ****Аббосбек Билолов**

Преподаватель кафедры Следственная деятельность
Академии МВД Республики Узбекистан

Аннотация. В статье исследуются и научно анализируются понятие, сущность и правовая природа задержания, одной из мер процессуального принуждения, а также мнения ученых и исследователей по данной теме. Подробно освещаются особенности содержания под стражей, а также его связь с ограничением прав и свобод личности, его роль и значение в обеспечении задач правосудия. Изучена необходимость задержания, его основания и применение в неотложных случаях.

Ключевые слова: задержание, процессуальное принуждение, преступление, доказательства, ограничение, право.

**THE CONCEPT AND LEGAL NATURE OF DETENTION IN CRIMINAL
PROCEEDINGS****Аббосбек Билолов**

Teacher at the Department of Investigative Activities of
the Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan

Annotation. *The article explores and scientifically analyzes the concept, essence and legal nature of detention, one of the measures of procedural coercion, as well as the opinions of scientists and researchers on this topic. The features of detention are highlighted in detail, as well as its connection with the restriction of the rights and freedoms of the individual, its role and significance in ensuring the tasks of justice. Studied the need for detention, its grounds and application in urgent cases.*

Keywords: *detention, procedural coercion, crime, evidence, restriction, right*

Инсон муайян бир жамиятда яшар экан, жамиятнинг қонун-қоидаларига бўйсуниб яшаши, ўз ҳуқуқ ва эркинликларини амалга оширишда бошқа шахсларнинг, давлат ва жамиятнинг қонуний манфаатлари, ҳуқуқлари ва эркинликларига путур етказмаслиги шарт. Ўзбекистон Республикасининг Конституциясида[1] қайд этиб қўйилган мазкур ҳуқуқ нормаси орқали “инсон ва жамият”, “давлат ва шахс”, “инсонлараро” муносабатларнинг оқилона нисбати белгилаб қўйилган. Давлат томонидан ўрнатилган бундай тартиботнинг, меъёрларнинг бузилиши эса, шубҳасиз, муайян жавобгарликни келтириб чиқаради. Шу нуқтаи-назардан “эркинлик”, “ҳуқуқдорлик” тушунчалари нисбий бўлиб, улар қонунларда белгилаб қўйилган чегараларга эга бўлади.

Инсоният тарихи давомида жамиятда ўрнатилган қонун-қоидаларни бузиш, уларга бўйсунмаслик каби салбий ҳолатларга қарши курашиб келинган. Мазкур долзарб масала хусусида тўхталиб ўтар экан, давлатимиз раҳбари: “Биз “Адолат – қонун устуворлигида” деган тамойил асосида жамиятимизда қонунга ҳурмат, ҳуқуқбузарлик ҳолатларига муросасизлик ҳиссини кучайтиришга қаратилган ишларимизни жадал давом эттирамиз” [2],-деб таъкидлаб ўтдилар.

Қайд этиш жоизки, давлат ўзининг тартибга солиш, муҳофаза қилиш каби функцияларини бир қатор усуллар орқали амалга оширади. Ҳуқуқ назарияси соҳасидаги олимлар ҳуқуқбузарлик ҳолатларига муросасизлик усулларида бири сифатида мажбурлов усули тўхтатиб қўйиш, жазолаш, маҳрум қилиш каби юридик воситалар орқали амалга оширилади деб қайд этишган[3]. Ҳуқуқбузарликка нисбатан бундай муросасизлик, ҳуқуқий таъсир ҳамда мажбурлов чоралари, албатта, қонун йўли билан белгиланади, тартибга солинади. Жиноят-процессуал ҳуқуқи соҳасида белгиланган процессуал мажбурлов чораларини ҳам, айтиш вақтида, ҳуқуқбузарлик турлари орасида ижтимоий хавфли қилмиш ҳисобланган жиноий ҳодисалар юзасидан қўлланиладиган муайян таъсир чоралари деб баҳолашимиз лозим.

Бизнингча, жиноят-процессуал қонунчилигида белгиланган процессуал мажбурлов чораларини ифодаловчи ҳуқуқий нормалар ўзига хослиги, ҳуқуқий табиатига кўра назарий жиҳатдан императив нормалар туркумига тааллуқлидир. Императив нормалар эса давлат амри хусусиятига эга бўлиб, хатти-ҳаракат субъектига белгиланган ҳаракат моделидан четга чиқишни ман этади, масалан, кўпгина жиноий-ҳуқуқий ва маъмурий-ҳуқуқий нормалар шундай мазмундадир. Императив нормалар

катъий-мажбурий аҳамиятга эга бўлиб, ҳокимият муносабатларини, яъни бўйсунуш ва итоат этиш билан боғлиқ муносабатларни тартибга солади[4].

Процессуал мажбурлов чоралари ҳуқуқбузарликка нисбатан мурасасизликни ифодалаш билан бирга, жиноят қонунчилигида белгиланган жавобгарликнинг муқаррарлиги принципининг таъминланишида ҳал қилувчи аҳамият касб этади. Ушлаб туриш ҳам процессуал мажбурлов чораларидан бири сифатида, ўзининг ҳуқуқий табиати, ўзига хослиги билан ажралиб туради.

Ушлаб туриш луғавий маъносига кўра “ушламоқ” сўзи билан уйғун бўлиб, “қўл билан тутмоқ”, “қўл билан тутиб олмоқ”, “қўлга олмоқ”, “қўлга туширмоқ” каби бир қатор маъноларда қўлланади[5].

Жиноят-процессуал қонунчилигида “ушлаб туриш” чорасининг тушунчаси белгиланмаган, бироқ унинг мақсади ифодаланган бўлиб, унга кўра ушлаб туриш жиноятни содир этишда гумон қилинаётган шахсни унинг жиноий фаолият билан шуғулланишига барҳам бериш, қочиб кетишининг, далилларни яшириши ёки йўқ қилиб юборишининг олдини олиш мақсадида қисқа муддатга озодликдан маҳрум қилишдан иборат[6].

Жиноят-процессуал ҳуқуқи соҳаси олим ва мутахассислари томонидан ушлаб туриш процессуал мажбурлов чораси турлича талқин қилинганлиги алоҳида эътиборга молик.

Соҳа олимларидан Д.Миразов, Б.Рашидов, Ш.Қулматовлар: “ушлаб туриш деганда, жиноят содир этишда гумон қилинаётган шахсни унинг жиноий фаолият билан шуғулланишига барҳам бериш, қочиб кетишининг, далилларни яшириши ёки йўқ қилиб юборишининг олдини олиш мақсадида қисқа муддатга озодликдан маҳрум этиб, вақтинча сақлаш ҳибсхонасига жойлаштиришдан иборат процессуал мажбурлов чораси тушунилади” [7],- деб қайд этишган.

Қ.Маткаримовнинг илмий ишларида ҳам ушлаб туриш процессуал мажбурлов чорасининг тушунчаси юқоридаги таърифлардаги каби ёритиб ўтилган[8]. Шунингдек, миллий ҳуқуқий тизимимиз ҳақида республикаимиз етук ҳуқуқшунос олимлари томонидан тайёрланган юридик энциклопедияда келтирилган таърифга кўра ҳам, ушлаб туриш жиноятни содир этишда гумон қилинаётган шахсни унинг жиноий фаолият билан шуғулланишига барҳам бериш, қочиб кетишининг, далилларни яшириши ёки йўқ қилиб юборишининг олдини олиш мақсадида қисқа муддатга озодликдан маҳрум қилишдан иборатдир[9].

Муаллифлар томонидан келтирилган таъриф ушлаб туриш процессуал мажбурлов чорасининг мазмун-моҳиятини ўзида ифодалаган бўлсада, кўпроқ унинг жиноят-процессуал қонунчилигида белгиланган мақсадларини намоён қилган. Фикримизча, ушлаб туриш процессуал мажбурлов чорасининг таърифи ўзида унинг тушунчасини, ўзига хослигини, ҳуқуқий табиатини кўпроқ акс акс эттириши мақсадга мувофиқ.

Жиноят процессуал кодексининг шарҳида жиноят содир этишда гумон қилинган шахсни ушлаб туриш жиноят судлов вазифаларини ҳал этишга йўналтирилган, кўпинча кечиктириб бўлмайдиган ҳолатларда қўлланадиган, шахсни қисқа муддат жамиятдан

ажратилган ҳолда сақлаб туришдан иборат бўлган превентив (олдини олиш) процессуал мажбурлов чораларидан бири [10] эканлиги қайд этилган. Муаллифларнинг мазкур таърифи ушлаб туриш процессуал мажбурлов чораларининг бир қатор хусусиятларини ўзида мужассам қилганлиги билан аҳамиятлидир, жумладан ушлаб туришнинг кечиктириб бўлмайдиган ҳолатларда қўлланилиши, шахсни қисқа муддат жамиятдан ажратилган ҳолатда сақлаш, уни гумон қилинувчига қаратилганлиги, шунингдек превентив характерга эга эканлиги ушлаб туришнинг белгиларини, ўзига хослигини маълум даражада ифодалайди.

Проф. Г.З.Тўлаганованинг умумий таърири остида нашр қилинган жиноят-процессуал ҳуқуқи дарслигида ҳам ушлаб туриш процессуал мажбурлов чораси тушунчасига юқорида келтирилган таърифга ўхшаш ёндошув ифодаланган, яъни жиноят содир этишда гумон қилинган шахсни ушлаб туриш жиноят судлов вазифаларини ҳал этишга йўналтирилган бўлиб, кўпинча кечиктириб бўлмайдиган ҳолатларда қўлланадиган, шахсни қисқа муддат жамиятдан ажратилган ҳолда сақлаб туришдан иборат бўлган превентив процессуал мажбурлов чораларидан биридир[11].

Бизнингча, юқорида келтирилган ушлаб туриш процессуал мажбурлов чорасининг ҳар икки таърифида муаллифлар ушлаб туришнинг ҳуқуқий табиатига хос муайян жиҳатларни жамлай олган, яъни ушлаб туриш процессуал мажбурлов чораси кечиктириб бўлмайдиган ҳолатларда қўлланилади ҳамда муайян ижтимоий хавфли қилмиш билан узвий боғлиқ бўлади. Шу билан бирга гумон қилинган ва ушланган шахснинг қисқа муддатгагина жамиятдан ажратилган ҳолатда ҳамда алоҳида сақлаш муассасаларига жойлаштирилиши мазкур процессуал мажбурлов чорасини қўллашдан кўзланган аниқ мақсадлар билан уйғун ҳисобланади.

Муаллифлар томонидан ушлаб туриш процессуал мажбурлов чорасига келтирилган таърифларда Ш.Файзиевнинг таърифи содда баён қилинганлиги, қисқа ва мазмунли жиҳатидан ушлаб туришнинг моҳиятини очиқ берганлиги билан ажралиб туради. Ш.Файзиевнинг ёндошувига кўра, ушлаб туриш шахсни содир этган ҳуқуқбузарлиги учун ҳукм этиш билан боғлиқ бўлмаган ҳолда эркинлигини чеклашдир[12]. Фикримизча, муаллифнинг ушлаб туриш тушунчасига нисбатан таърифига ушланган шахснинг эркинлиги маълум қисқа вақтга чекланиши нуқтаи-назаридан қўшилиш мумкин, бироқ эркинликни чеклаш билан боғлиқ эҳтиёт чоралари ҳам мавжудлиги, улар ҳам ҳукм қилиш билан боғлиқ бўлмаганлиги жиҳатидан қўшилиб бўлмайди. Масалан қамок тарзидаги эҳтиёт чораси ҳукм билан боғлиқ эмас, айтиш мумкин эркинлик чекланадиган чоралардан бири ҳисобланади. Бизнингча, муаллиф таърифида айнан гумон қилинувчига нисбатан бундай ёндошувни ифодалаганда келтирилган таъриф янада кенгроқ маънони ифодалар эди.

Ушлаб туришнинг тушунчасини ёритишда Н.Хайриев унинг асослари муҳим манба эканлигини баён қилган, яъни шахс жиноят устида ёки бевосита уни содир этганидан кейин қўлга тушса; жиноят шохидлари ёки жабрланувчилар шахсни жиноят содир этган шахс сифатида тўғридан-тўғри кўрсатсалар; шахснинг ўзида ёки кийимида, ёнида ёки уйида содир этилган жиноятнинг яққол излари топилса; шахсни жиноят содир

этишда гумон қилиш учун асос бўладиган маълумотлар мавжуд бўлиб, у қочмоқчи бўлса ёки доимий яшайдиган жойи йўқ ёхуд шахси аниқланмаган бўлса[13].

Ушлаб туриш процессуал мажбурият чорасининг тушунчаси бир қатор хорижий мамлакатлар олим ва мутахассислари, тадқиқотчилари томонидан ҳам таҳлил қилинган. Тадқиқотчилардан Б.Медведевнинг фикрича, ушлаб туриш муайян шахсни жиноий хатти-ҳаракат содир этганлигига оид объектив маълумотларга асосланадиган ҳамда шахс эркинлиги қисқа муддатга чекланадиган алоҳида жиноят-процессуал жараёндир[14].

Жиноят-процессуал ҳуқуқи соҳаси олимларидан О.А.Луценко ушлаб туришнинг бир неча турлари мавжудлигига эътибор қаратган, жумладан “шахсни ушлаш”, “криминалистикага оид ушлаб туриш”, “ушлаб туриш”. Шу билан бирга муаллифнинг фикрича ушлаб туриш процессуал мажбурият чораси доимо аниқ бир жиноий ҳодиса юзасидан ўтказиладиган тергов ҳаракатлари билан узвий боғлиқ бўлади[15]. Муаллифнинг ушлаб туришга нисбатан бундай ёндашувларида ўзига хослик мавжуд, яъни ушлаб туриш уни қўллашга сабаб бўлган асосларга кўра турли ҳолатларда қўлланилиши мумкин. Масалан, ўтказилаётган тезкор тадбирлар давомида гумон қилинувчиларга, шубҳали кўринган шахсларга нисбатан қўлланилиши мумкин. Бирок, О.Луценконинг ушлаб туриш ҳар доим аниқ бир жиноий ҳодисани тергов қилиш билан узвий боғлиқ деган фикри бахсли ҳисобланади. Мисол тариқасида профилактик тадбирлар доирасида шубҳали шахсларнинг ушлаб турилиши ҳар доим ҳам аниқ бир жиноятга боғлиқ бўлмаслиги мумкин.

Шахснинг ҳақиқатда ушланганлик ҳолати у қаерда амалга оширилишидан қатъий назар гумон қилинувчини ушлаб туришнинг дастлабки ва мажбурий шарти эканлиги Ю.Ксендзов томонидан илгари сурилган[16]. Муаллифнинг мазкур фикри ушлаб туриш процессуал мажбурият чорасининг бошланиш нуқтасини ифодалайди.

С.Б.Россинский ушлаб туриш процессуал мажбурият чорасини таърифлашда ўзига хос услубни танлаган. Муаллифнинг фикрича, ушлаб туриш - шахсни ушлаш, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органга олиб келиш, ушлаб туришни расмийлаштириш, гумон қилинувчини сўроқ қилиш, шахс ушланганлиги тўғрисида тегишли шахслар ва муассасаларга хабар бериш, ушлаб турилган шахсни озод қилиш ёки уни келгусида қамоққа олиш тўғрисидаги масалани ҳал қилиш борасида қарор қабул қилиш чораларининг йиғиндисидан иборат[17]. С.Россинскийнинг ушлаб туриш тушунчасига бундай ёндошувини ушлаб туришнинг таърифи сифатида қабул қилиб бўлмасада, бироқ мазкур чоранинг ўзига хослиги ва ҳуқуқий табиатини процессуал жараёнларнинг мантикий кетма-кетлигига боғлаб изоҳлаб ўтган.

Г.Артаманованинг таъкидлашича, ушлаб туришнинг моҳияти тергов органи раҳбарининг, прокурорнинг, суднинг дастлабки тарзда рухсати бўлмасада шахсни қисқа муддатга эркинлигини чеклашда намоён бўлади[18]. Юриспруденцияда одатда шахс эркинлигини чеклаш муайян қарорлар, санкциялар асосида амалга оширилади. Ушлаб туришнинг кечиктириб бўлмайдиган ҳолатларда амалга оширилиши ҳамда бу заруратга асосланиши бундай процессуал мажбурият чорасини қўллаш учун дастлабки тарзда санкция ёхуд процессуал тартибда қарорлар қабул қилишни, албатта, истисно қилади.

Мутахассис олимлардан В.Руднев ушлаб туришга оид қарашларида яна бир мунозарали масалани илгари сурган, яъни ушлаб туриш чораси қўлланилган шахс “ушлаб турилган шахсми?” ёки “гумон қилинган шахсми?” [19]. Жиноят-процессуал нуқтаи-назардан қаралганда ушлаб туриш гумон қилинувчига нисбатан қўлланилади, шундан келиб чиққан ҳолда бу ҳар икки тушунча айнан уйғун ва бир-бирини тўлдириб туради деб баҳолашимиз мумкин. Ушбу ўринда гумон қилинувчи қонун чиқарувчи томонидан қандай таърифланганлигига эътибор бериб ўтиш мақсадга мувофиқ. Жиноят процессуал қонунчилигига мувофиқ, гумон қилинувчи жиноят содир этгани тўғрисида маълумотлар бор бўлса-да, бу маълумотлар уни ишда айбланувчи тариқасида иштирок этишга жалб қилиш учун етарли бўлмаган шахсдир[20].

Қайд этиб ўтганимиздек, ушлаб туриш процессуал мажбурлов чораси шахс ҳуқуқ ва эркинлигини муайян қиска муддатга чеклаб қўйиш, уни алоҳида саклаш муассасасига жойлаштириш орқали амалга оширилади. Бироқ суд-тергов амалиётида шахсга нисбатан қўлланилган ушлаб туриш ҳар доим ҳам ўзини оқламаслиги мумкин. Соҳа олимларидан Б.Саидов ўз илмий тадқиқотларида суд-тергов амалиёти ҳамда жиноят иши материалларини ўрганиш натижасида гумон қилинувчининг конституциявий ҳуқуқ ва эркинликлари шахсни жиноят содир этишда гумон қилиб ушлаб туришда, терговга қадар текширув жараёнида шахсга нисбатан ўтказиладиган тергов ва бошқа процессуал ҳаракатларни амалга оширишда, шахсни гумон қилинувчи сифатида жалб этиш ва сўроқ қилишда поймол этилаётганини қайд этиб ўтган[21].

Бизнингча, жиноий ҳодиса юзасидан дастлабки гумон ва тахминларга асосланадиган ушлаб туриш процессуал мажбурлов чорасини қўллаш ҳамда ундан кейинги процессуал ҳаракатлар ўртасидаги нозик чегара шахснинг конституциявий ҳуқуқ ва эркинликлари паймол этилиши мумкинлиги нуқтаи-назаридан ҳам алоҳида эътиборни талаб қилади. Шу сабабли ҳам ушлаб туриш қўлланилишининг бошланиш нуқтаси, яъни шахсни қўлга олишга қадар бўлган процессуал жараён жиноий ҳодиса юзасидан аниқ маълумотларга асосланиши, маълумотларнинг ишончга сазоворлиги муҳим аҳамият касб этади. Ушбу ўринда тадқиқотчилардан С.Ферзилаеванинг қуйидаги фикрини келтириб ўтиш мақсадга мувофиқ, яъни шахсни гумон қилинувчи тариқасида ушлаб келтиришнинг ўзи ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар томонидан шу шахсга нисбатан жиноий-ҳуқуқий даъво мавжудлигини англатади[22].

Ушлаб туриш процессуал мажбурлов чорасини ўрганган тадқиқотчилардан Э.Мехтиев мазкур чоранинг процессуал мажбурлов чоралари орасида кенг қўлланиладиган мажбурлов чораси эканлигига урғу берган[23]. Дарҳақиқат, муаллиф фикрига қўшилган ҳолда, ушлаб туриш процессуал мажбурлов чораси бундай мазмундаги бошқа ҳуқуқий таъсир чораларига нисбатан кенг қўлланилиши муайян асосларга эга эканлигини, кечиктириб бўлмас ҳолатларга асосланишини ҳамда ушлаб туришдан кўзланган мақсадлар билан ҳамоҳанг эканлигини қайд этишни лозим деб ҳисоблаймиз.

Бошқа бир қатор муаллифларнинг илмий ишларида ҳам ушлаб туриш процессуал мажбурлов чорасининг юқорида қайд этилган тушунчаларига ўхшаш ёндошувларни учратишимиз мумкин. Жумладан, А.Н.Шаркова ушлаб туришнинг ҳуқуқий табиати

унинг бир қатор жиҳатларда намоён бўлиши ҳақидаги қарашларни илгари сурган. Унинг фикрича, ушлаб туришнинг ҳуқуқий моҳияти жиноят ишини юритиш жараёнида амалга ошириладиган процессуал ва процессуал бўлмаган бошқа ҳаракатларда намоён бўлади, яъни ушлаб туришнинг жиноят-процессуал қонун ҳужжатлари билан тартибга солинганлиги; далилларни тўплаш, текшириш ва баҳолашга эътибор қаратилиши; натижаларни рўйхатга олиш ва бирлаштириш; аниқланган далилларни жиноят иши қўзғатилганидан кейин ҳам қўллаш; бўлғуси процессуал ҳаракатларни режалаштиришнинг объектив имконияти мавжудлиги кабилар[24].

Қайд этиб ўтилган ушлаб туриш процессуал мажбурлов чорасининг тушунчалари, таърифлари унга нисбатан олим ва мутахассислар, тадқиқотчиларнинг турлича ёндошувларини намоён қилиб турибди. Жиноят процессуал қонунчилигида қайд этилган ушлаб туришнинг мақсадлари, таъкидлаб ўтилган таърифлар, илгари сурилган таҳлиллардан келиб чиқиб, ушлаб туриш процессуал мажбурлов чораси юзасидан қуйидаги муаллифлик таърифини илгари сурамыз: *ушлаб туриш – ижтимоий хавфли қилмиш юзасидан одил судлов вазифаларини бажаришга қаратилган, кечиктириб бўлмайдиган ҳолатларда қўлланиладиган, шахсни қисқа муддат жамиятдан ажратиш орқали амалга ошириладиган процессуал мажбурлов чорасидир.*

Шу ўринда ушлаб туриш процессуал мажбурлов чорасининг ҳуқуқий табиатига хос яна бир жиҳатга эътибор қаратиш лозим, яъни ижтимоий хавфли қилмиш юзасидан ушлаб туриш суриштирувнинг турли босқичларида қўлланилиши мумкин. Юриспруденция амалиёти шуни кўрсатадики, баъзи ўринларда ижтимоий хавфли қилмиш бўйича гувоҳ сифатида сўралганларга нисбатан гумон эълон қилинади ва улар гумон қилинувчи сифатида ишга жалб қилинадилар; баъзан шахс тўғридан-тўғри гумон қилинувчи сифатида ишга жалб қилинади; айрим ҳолатларда ушлаб туриш жиноят иши бўйича ҳали ҳуқуқий ҳолати аниқ бўлмаган шахслар тегишли идораларга олиб келинганидан кейин ушлаб туришга қарор қилинади. Виктимологик жиноятлар бўйича эса ушлаб туриш процессуал мажбурлов чорасини қўллаш янада мураккаб ҳисобланади. Шу нуктаи-назардан ушлаб туриш процессуал мажбурлов чораси, бир томондан, натижаси мавҳум бўлган ҳуқуқий таъсир чораларидан бири ҳисобланади. Чунки, ушлаб туриш қўлланилган шахсга доир жиноят ишлари реабилитация билан тугатилиши ҳам мумкин.

Ушлаб туриш процессуал мажбурлов чорасининг юқорида келтирилган таърифлари асосида, бизнингча мазкур ҳуқуқий таъсир чораси хусусида қуйидаги ўзига хос жиҳатларни илгари суриш мумкин:

биринчидан, ушлаб туриш жиноятларни олдини олиш хусусиятини ўзида намоён қилади. Ушлаб туришнинг кенг қўлланилиши юзага келган жиноий оқибатнинг салбий кўрсаткичларини бартараф қилиш ёхуд юзага келиши мумкин бўлган жиноий оқибатни тўхтатиб қолишда ҳал қилувчи ўрин тутди. Шу сабабли ушлаб туришнинг айнан мазкур жиҳатини уни ҳуқуқий табиатининг асосий белгиларидан бири ҳисоблашимиз мумкин.

иккинчидан, ижтимоий хавфли қилмиш билан боғлиқ вазият кечиктириб бўлмайдиган чораларни, хусусан ушлаб туришни заруратга айлантиради. Ушлаб туриш

процессуал мажбурлов чораси уни қўллаётган субъектлар томонидан ўша оннинг ўзида тезкор қарор қабул қилиш ва уни амалга оширишни тақозо қилади. Бундай ёндошувни ушлаб туришдан қўзланган мақсадлар билан изоҳлаш мумкин. Айни вақтда ушлаб туришнинг кечиктирилиши, ўз навбатида, гумон қилинаётган шахсга жиноий хатти-ҳаракатни давом эттириш, қочиб кетиш ҳамда суд ва терговдан яшшириниш, далилларни яшириш ёки йўқ қилиб юбориш имконини бериши мумкин. Шу сабабли қонун чиқарувчи томонидан ушлаб туриш зарурат туғилганда аввалдан рухсат олиш, санкция олиш каби расмий жараёнларсиз қўлланилиши мумкинлигини қайд этиб қўйган.

учинчидан, ушлаб туриш жиноий ҳодиса юзасидан дастлабки гумон ва тахминларга асосланади. Бундан англаш мумкинки, ушлаб туриш процессуал мажбурлов чораси у қўлланиладиган муддатнинг қайсидир босқичида ушланган шахснинг қўйиб юборилиши ёхуд тергов ҳаракатларининг давом эттирилиши каби натижаларга мувофиқ якунига етиши мумкин. Бу ҳолатда жиноий ҳодиса бўйича масъул ходимлар томонидан илгари сурилган гумон ўзини оқлайди ёхуд унинг акси бўлиб чиқади.

тўртинчидан, ушлаб туриш процессуал мажбурлов чораси муддатининг қисқалиги, инсон эркини қисқа муддатга чеклаш билан боғлиқлиги ҳамда гумонга асосланганлиги нуқтаи-назаридан бошқа процессуал мажбурлов чоралардан нозик чегара орқали ажралиб туради. Айнан мазкур жиҳатни ушлаб туришни ҳуқуқий табиатининг муҳим бўғини сифатида баҳолашимиз керак. Чунки бундай чегара шахснинг конституциявий ҳуқуқ ва эркинликларига қилинадиган дахл билан узвий боғлиқ. Жиноий ҳодиса бўйича ушлаб туришга асос бўлган гумон ва тахминларнинг тўғри бўлиб чиқиши қонунийлик, жавобгарликнинг муқаррарлиги каби принципларнинг ҳаётга ўз вақтида татбиқ қилиниши билан боғлиқ албатта.

бешинчидан, ушлаб туриш қисқа муддатга қўлланиши, инсон эркини чеклаш, уни жамиятдан ажратиш билан боғлиқлиги сабабли шу қисқа муддат давомида комплекс чора-тадбирларни ўтказишни тақозо қиладиган процессуал-мажбурлов чораси ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикасининг конституцияси / Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 06.03.2019 й., 03/19/527/2706-сон.
2. Шавкат Мирзиёев. “Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови”. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганлигининг 24 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси / Халқ сўзи. – 2016. №243.
3. Давлат ва ҳуқуқ назарияси. Дарслик / Р. Юсувалиева, М. Ахмедшаева, М. Нажимов ва бошқалар. Масъул муҳаррир Р. Юсувалиева. - Т.: ЖИДУ, 2019.- Б.-68.
4. Одилқориев Х.Т. Давлат ва ҳуқуқ назарияси. Дарслик – Тошкент “Адолат”, 2018. -Б-268.
5. Ўзбек тилининг изохли луғати: Ж. V. Таҳрир ҳайъати: Т.Мирзаев ва бошқ. ЎЗР ФА Тил ва адабиёт институти. –Т.: «Ўзбекистон миллий энциклопедияси» Давлат илмий нашриёти, 2008. –Б. 311-312.
6. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодекси / Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 24.06.2022 й., 03/22/780/0560-сон.
7. Жиноят-процессуал ҳуқуқ: Дарслик // Д.М.Миразов, Б.Н.Рашидов, Ш.А.Кулматов ва бошқ. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2019.
8. Маткаримов Қ.Қ. Жиноят ишларини юритувини инсонпарварлаштириш / дисс. Т., 2020. Б.103.
9. Ўзбекистон юридик энциклопедияси // Нашр учун масъул Р.А.Мухитдинов ва бошқ.; –Т.: Адолат, 2010. –Б. 654.
10. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодексига шарҳлар. Масъул муҳаррир: проф. Ғ.А.Абдумажидов. –Т.: ТДЮИ нашриёти, 2009. Б-357.
11. Жиноят-процессуал ҳуқуқи. Умумий қисм. Дарслик. Муаллифлар жамоаси // ю.ф.д., проф. Г.З.Тўлаганова, ю.ф.н., доц. С.М.Раҳмоноваларнинг умумий таҳрири остида. – Тошкент, ТДЮУ нашриёти, 2017 й. Б.303-304.
12. Файзиев Ш.Ф. Жиноят-процессуал ҳуқуқи. Умумий қисм: саволлар ва жавоблар: ўқув қўлланма. З.Ф.Иноғомжонованинг таҳрири остида. Т.: ТДЮИ нашриёти, 2011. Б.-151.
13. Хайриев Н.И. Жиноят ишларини юритувини жадаллаштириш / Дисс. Т.: 2019. Б.64.
14. Б.А.Медведев. Задержание подозреваемого как мера уголовно-процессуального принуждения / Молодой ученый. Международный научный журнал. №46. (284) / 2019. Стр.-170.
15. Луценко О.А. Задержание. Понятие, сущность, доказательственное значение данного правового института / Северо-кавказский юридический вестник, № 2, 2016. Стр.-119.
16. Ксендзов Ю.Ю. Задержание и заключение под стражу подозреваемого. Автореферат диссертации. Санк-петербург., 2010. Стр.-16.
17. Россинский С.Б. Уголовный процесс России. Курс лекций. –М.: Эскмо, 2008. – Стр.-175.

18. Г.В.Артаманова. Актуальные проблемы применения задержания подозреваемого на современном этапе развития уголовного судопроизводство / Актуальные проблемы юриспруденции и пути решения / сборник научных трудов. Байкальский государственный университет, 2018.
19. Руднев В. Задержанный или подозреваемый? Практика. Материал выпуска №19. 2016.
20. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодекси // Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. 24.06.2022 й., 03/22/780/0560-сон
21. Саидов Б.А. Ишни судга қадар юритишда шахсининг ҳуқуқ ва эркинликлари таъминланишини такомиллаштириш. Автореферат. Т.:2020. Б.-16.
22. Ферзилаева С.Д. Задержание подозреваемого в уголовном процессе. Государственная служба и кадры. №2/2020. Стр.-165.
23. Мехтиев Э.З. Процессуальное принуждение при производстве дознания: проблемы выбора и применения. <http://mori.bakuvirtual.net>.
24. Шаркова А.Н. Определение понятия и цели задержания в уголовном производстве / <https://cyberleninka.ru>.